

ARGOS PANOPTES

I LA PANDÈMIA PANÓPTICA

“Fer-se amo dels homes no per esclavitud o força, sinó per la disposició que els rodeja, de les impressions que se’ls produeix.

El seu principi bàsic és la vigilància, el seu element més arcaïtzant, la mirada. Tot i això, el que guanya importància no és la mirada directa d’un home a un altre, sinó la noció abstracte de vigilància. El que és novetat del panòptic és doncs, la gelosia que oculta a l’inspector als ulls dels reclusos. No és ja una persona, sinó la presència. Presència abstracte que es multiplica i es subdivideix en moltes altres, perquè no està “solament en els ulls sinó que està en la pell d’un mateix”. (http://www.bib.uia.mx/tesis/pdf/014525/014525_03.pdf)

Jeremy Bentham, segur que havia llegit suficient sobre mites i llegendes de l’antiguitat grecoromana quan al 1787 va encunyar el terme *panòptic* per dissenyar arquitectònicament presons, hospitals, escoles, tallers... per vigilar sense ser vistos. A la primera de les 21 cartes de les que està compost el seu tractat *La inspecció*, diu: *es pot estar castigant a l’incorregible, guardant el dement, reformant el viciós, confinant al sospitos, fent treballar al ociós, mantenint al desvalgut, curant al malalt, instruint a l’obrer en qualsevol branca de la indústria o entrenant la raça creixent en el camí de l’educació: en una paraula, així s’aplica als propòsits de presons perpetues o a la sala de la mort, o presons per al tancament o penitenciaries o correccionals, o fàbriques o manufactures, o sanatoris, hospitals o escoles.*

Amb la seva proposta, els vigilants, amb solament dos ulls, podien veure i controlar a desenes, centenars de persones, i aquestes, saber que constantment estaven vigilades, a l’igual que Argos Panoptes, el monstre dels cent ulls de la mitologia grega, el serf dels deus que «tot ho veu i mai dorm» (-*pan*-: *totalitat, món*; -*optes*-: *mirada, ulls*). El panòptic arquitectònic es va convertir en una instal·lació per la dominació de forma permanent, un mecanisme d’observació des d’un lloc amagat, vigilant constant i minuciosament, aconseguint un coneixement total sobre l’actitud dels vigilants per verificar si un individu es reconduïx o no com caldria, si compleix o no amb les normes imposades, si es pot disciplinar, si se’n

penedeix... creant un autèntic terror com l'expressat per Prometeu: «¡Argos m'està mirant de nou! ¡Mantingui'l allunyat, oh Terra! Tinc por quan veig aquesta miriada d'ulls» (Esquil, Prometeu encadenat)

L'invent de Bentham, va prendre forma emblemàtica a partir de 1932 a Cuba durant la dictadura de Gerardo Machado: «La vigilància en les circulars era extrema i amb molt pocs vigilants. Un guàrdia penetrava pel túnel de les circulars i es situava a la torre central, la qual acabava en la seva part més alta amb una saleta, de tal forma que el vigilant no era observat pels reclusos, ni ells sabien quan aquest els observava degut a la forma de construcció i els reclusos tampoc coneixen quan s'esdevé el canvi de guàrdia, per tant, és una vigilància sempre alerta sota la mirada oculta» ([https://www.ecured.cu/Presidio_Modelo_\(Isla_de_la_Juventud\)](https://www.ecured.cu/Presidio_Modelo_(Isla_de_la_Juventud)))

Tot i que a Cuba, durant la guerra d'independència, el general espanyol Valeriano Wylser Nicolau va imposar al 1896 la denominada «reconcentració» convertint les ciutats controlades per l'exèrcit colonial en immensos camps de concentració als quals els «ulls» dels militars espanyols volien controlar als camperols i impedir que aquests ajudessin a l'exèrcit mambí.

La proclama que donava inici a la reconcentració deia: “queda absolutament prohibit, sense permisos de l'autoritat militar del punt de partida, treure productes alimentaris de les ciutats i traslladar-les a d'altres, per mar o per terra. Els violadors d'aquestes normes seran jutjats i condemnats en qualitat de col·laboradors dels rebels”. Vigilància, control, càstig que, salvant el temps i l'espai, té moltes similituds amb els denominats “confinaments pandèmics” imposats en multitud de països, amb les conseqüències que ha suposat per les àrees allunyades dels centres del capitalisme mundial, han estat i són: misèria, fam i desesperació de les persones que sobreviuen a l'anomenada economia informal. Sembla ser que aquestes persones són els rebels de la modernitat o els col·laboradors dels rebels com deia Weyler. L'historiador Raúl Izquierdo Canosa, autor d'investigacions sobre aquesta etapa de lluita del poble cubà, destaca: “Quan en els difícils dies de 1897 l'alcalde municipal de Guines va visitar a Weyler per exposar-li les terribles condicions en que es trobaven els reconcentrats en aquella vil·la i sol·licità algunes racions per impedir que morissin de fam, aquest li respongué: ¿Diu vostè que els reconcentrats moren de fam?, doncs, per això, precisament és pel que vaig fer la reconcentració”. (https://www.ecured.cu/Reconcentraci%C3%B3n_de_Weyler)

En diversos països es van construir en el primer terç del segle XX multitud de panòptics per rodejar als transgressors de les normes establertes, però, segurament, Espanya es va emportar la palma ja que disposava d'aquest tipus d'institucions a Barcelona, Badajoz, Lugo, Madrid, Oviedo, València i Vigo. Moltes més que en qualsevol altre país.

El que Bentham no sabia era que la seva proposta seria modernitzada al segle XXI, fins a tal extrem que el pobre Argos quedaria com a titella de fira enlloc d'un heroi. Els milions de panòptics actualment funcionant en tot el món a través de l'arquitectura i la enginyeria informàtica, els sistemes de detecció via satèl·lit, les càmeres capaces d'identificar traces físiques emmagatzemats en gegantesques bases de dades tenen com a única finalitat el control de la població i la modificació del seu comportament. I els moderns Argos Panoptes, lleials servidors dels moderns deus, tot i que només tinguin dos ulls físics, disposen de milers

d'ulls virtuals i a l'igual que en els panòptics carcellers, ningú els veu, però tot el món sap que està observant.

“En primer lloc, trobem la ciència al servei del poder... allò fonamental es que el subjecte se senti vigilat i, en funció d'això, actuï segons esperen els ressorts del poder”. (<https://revistaqdc.es/del-panoptico-moderno-a-la-vigilancia-liquida-de-la-posmodernidad/>)

Aquesta ciència, com altres, si bé és cert que podrien utilitzar-se per conèixer i reprimir a tot el món els fraus fiscals, les evasions de capital, l'explotació dels emigrants temporers del camp, el tràfic de drogues i de persones, les xarxes de prostitució, els suborns a funcionaris, la corrupció política... La ciència i els encarregats de posar-la en funcionament a través de la tècnica, la utilitzen per determinar qui assisteix a una manifestació, qui plasma una opinió contrària al poder establert a internet, qui camina pels carrers sense morrió, qui sense disposar del sostre, ocupa un habitatge buit en propietat del banc, qui sense recursos “punxa” l'electricitat, qui...

Michel Foucault, en *Vigilar y Castigar, nacimiento de la prisión* (1975), dedica el capítol tercer al panòptic des de la mirada de finals del segle XX, i es recomanable la seva lectura en aquests moments com a transfons tal com definia Jaime Chuchuca: “el poder està experimentant els efectes de l'Estat policíac mundial *ad hoc*, físic i virtual, de domini coactiu, però també de consens auto-coactiu, perquè es precisa la limitació de la llibertat per la supervivència. El panòptic pandèmic és el símptoma de la crisi i es destruirà també per ella”(Jaime Chuchuca Serrano. Abogado, licenciado en Filosofía y magíster en Sociología. Actualmente, docente de la Universidad de Cuenc. 25 Marzo 2020)

Una trilogia composta per “Pandèmia, Crisis, Panòptic”, la qual es invisible però determina allò que cal fer i pensar de centenars de milions de persones. Està instal·lada com si fos l'Olimp, en llocs inaccessibles, ja sigui un organisme internacional, una corporació industrial o un satèl·lit artificial, des dels quals poden monitorar qualsevol moviment susceptible de posar, tot i que sigui en entredit, la pandèmia, la crisi i la vigilància panòptica. I de forma irresponsable, els propis vigilats, regalen milers d'informacions a través dels seus telèfons mòbils que queden totes registrades a les bases de dades dels moderns Argos, els quals poden utilitzar en qualsevol moment sense que el vigilat sigui conscient ni hagi donat autorització per això.

Les anomenades Lleis de Protecció de Dades, tant utilitzades per amagar els enormes sous i gratificacions dels altres funcionaris dels serveis públics (com en la corporació de Transports de Barcelona TMB) o de les grans centrals sindicals i partits polítics, o dels membres dels consells d'administració de les grans corporacions, o de les amants del rei emèrit; pel contrari, són vulnerades quotidianament pel que respecte a la resta de mortals a través del panòptic digital.

Fins a l'arribada de la tercera revolució industrial en el darrer terç del segle XX, amb la massiva introducció del “xip” en tots els processos industrials o serveis, així com dins les ciències socials, es a dir, durant el sistema imposat després de la segona part de la guerra mundial, imperava en els països industrialitzats, la societat de l'espectacle a imatge del

“Panem et circenses” de l’imperi romà: grans espectacles musicals, esportius, teatrals, polítics, religiosos... juntament a uns ingressos més o menys decorosos del proletariat del primer món així com uns sistemes d’assistència social pels més desafavorits. Entre l’entreteniment i la panxa plena, el concepte d’explotació i alienació anaven perdent adeptes, tot i que en altres parts del món, la situació era radicalment diferent. Era l’eficàcia del capital sobre el proletariat industrial, era la progressiva desaparició de l’internacionalisme proletari.

Però, un sistema que viu en crisi permanent, es a dir, en reestructuració permanent, i la part del pastís que es distribuïa, com l’annona romana, entre el proletariat dels països dels centres imperialistes és cada vegada menor, ja que no serveixen només els espectacles per silenciar les veus de protesta, ja no serveixen quan centenars de milers de persones s’han vist privades del seu habitatge i de les seves fonts d’ingressos. Podria ser que s’iniciessin a diversos llocs, focus de protesta, de irada protesta, potser una mena de revolta solapada, potser d’organització social. ¡Compte, perillen els beneficis! ¿Que fer?

La pandèmia no se sap encara amb certesa a que obeeix, ni els seus orígens, ni si és exactament una pandèmia, però el que sí és cert i comprovable són els enormes beneficis de les grans corporacions internacionals del món digital que, ahora, estan emparentades amb els conglomerats químic-farmacèutics i amb els medis de comunicació de masses. I les corporacions industrials. Ahora, les corporacions industrials, també és cert i comprovable que, sota el mantell de la pandèmia estan reestructurant les seves capacitats productives a nivell mundial.

Per tot això queda en segon pla, doncs, els mitjans de comunicació solament parlen d’infectats, simptomàtics, asimptomàtics, testats, en un cúmul sense precedents de mitges veritats, moltes mentides i molta censura. Al seu costat, la resurrecció de l’heroi de la mitologia grega: Argos Panoptes, el gegant dels cent ulls que canvia d’aparença convertint-se en càmera fotogràfica i de vídeo, amb ulls ultraviolat, infrarojos, cromàtics... que es vehicula vertiginosament pel 5g, tenint per aliats els serveis secrets, les bases de dades, les policies i els encautats que fan cors, al igual que en les tragèdies gregues.

Potser cal fer una crida a Hermes modernes de la informàtica que no estiguin al servei dels déus, sinó del proletariat, per acabar amb els Argos Panòptics al servei del Poder, per aconseguir que milions d’ulls de milions de persones vigilin i controlin a uns pocs milers de vigilants, així com als científics que estan al servei d’aquests.

“Podran cortar todas las flores, pero no detener la primavera”

Pablo Neruda

Josep Cónsola. Septiembre 2020